EDİRNE VİLAYETİNDE BEKTAŞÎ TEKKE VE TÜRBELERİ

Fahri MADEN*

Özet

Edirne ve çevresinde, Hacı Bektaş Velî'nin halîfelerinden kabul edilen Sarı Saltık ve Sefer Şâh Sultan tarafından Kalenderi tekkeleri açıldı. Bu tekkeler XVI. yüzyılda itibaren birer Bektaşî merkezine dönüştü. Zamanla Edirne vilâyetinde Bektaşî faaliyetleri yoğunlaştı. Başta merkez olmak üzere Keşan, İpsala, Havsa ve Lalapaşa'da Bektaşî tekke ve türbelerinin sayısı hızla çoğaldı. Bu tekkeler 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın ilgası sırasında Bektaşîliğinde yasaklanmasına kadar faaliyetlerini kesintisiz sürdürdüler. Ancak 1826 yılında türbe mahalleri bırakılarak Bektaşî tekkelerinin kapatılması kararından Edirne vilâyetindeki Bektaşî tekkeleri de etkilendi. Bu tarihte kapatılan ve mal varlıkları zapt edilen Edirne vilâyetindeki Bektaşî tekkeleri XIX. yüzyılın ikinci yarısında tekrar açılarak faaliyetlerini 1925 yılında kadar devam ettirdiler. Böylece Bektaşîler, Osmanlı tarihi boyunca Edirne ve çevresinde geniş bir faaliyet alanı buldular. Bunlar içerisinde özellikle Hızır Baba, Muhyiddin Baba, Büklüce Baba, Hacı Baba, Rüstem Baba, Arız Baba, Kanber Baba ve Fülfül Baba tekkeleri dikkat çekicidir. Bu çalışmada Edirne şehir merkezinde ve ilçelerinde açılan Bektaşî tekke ve türbelerinin tarihi seyri ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Bektaşîlik, Hacı Bektaş Velî, tekke ve türbe

BEKTASHI LODGES AND TOMBS IN THE PROVINCE OF EDIRNE

Abstract

Kalenderi lodges were opened by Sarı Saltik and Sefer Şâh Sultan of the caliphs of Haci Bektash Velî in and around Edirne. The dervish lodges have become the center of Bektashism since the XVI. century. Over time, there have been more and more Bektashi activities in the province of Edirne. Particularly in the center, Kashan, Ipsala, Havsa and Lalapaşa, the number of Bektashi dervish lodges and tombs have proliferated. The dervish lodges continued uninterruptedly during the abolition of the Janissary Corps in 1826 and till the prohibition of Bektashi activities. However, in 1826, after the decision of leaving the scene of the shrine and closing Bektashi lodges, the ones in the province of Edirne were also affected. The assets were seized and closed at this date and the Bektashi lodges in the province of Edirne were re-opened in the second half of the XIX. century and continued their activities until in 1925. Thus, Bektashis throughout Ottoman history, in and around Edirne found a wide field of

* Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kastamonu/Türkiye, fahrimaden©kastamonu.edu.tr

activity. These include, in particular Hızır Baba, Muhyiddin Baba, Büklüce Baba, Haci Baba, Rüstem Baba, Arız Baba, Kanber Baba ve Fülfül Baba lodges that are striking. In this study, the Bektashi dervish lodges and tombs opened in the districts and the city center of Edirne and their history are discussed.

Keywords: Edirne, Bektashism, Haci Bektash Velî, lodges and tomb

Giriş

Türk idâresi altına alındıktan sonra Edirne ve çevresinde Hacı Bektaş Velî'nin halîfelerinden olduğu kabul edilen Sarı Saltık ve Sefer Şâh Sultan gibi Kalenderî şeyhler tarafından tekkeler açıldı. Bu tekkeler Balım Sultan'ın Hacı Bektaş Velî tekkesinin başına gelişiyle Bektaşîliğe bağlandı. Zîrâ Balım Sultan Bektaşîliği teşkilatlı bir yapıya kavuşturmakla kalmadı, ayrıca pek çok Kalenderi tekkesini tarîkata dâhil etti (Ocak, 1992: 17-18). Bu süreçte Edirne, Bektaşî tekkelerin giderek çoğaldığı bir bölge oldu. Edirne şehir merkezinde Hızır Baba, Sefer Şâh Sultan, Kurd Baba, Ali Baba, Gül Baba ve Şeyh Mehmed Halîfe tekkeleri açılırken vilâyete bağlı Sazlıdere köyünde Murteza Çelebi; Lalapaşa'ya bağlı Büklüce köyünde Büklüce Baba, Sarı Danişment köyünde Muhyiddin Baba; Hamzabeyli köyünde Hacı Baba; Keşan'da Çeltik köyünde Rüstem Baba, Erşen ve Evhad Baba; İpsala'da Fülfül Baba ve Havsa'ya bağlı Tekkeşeyhler köyünde Arız Baba, Kanber Baba ve Gaibler Baba tekkeleri faaliyete geçirildi. Bunlara ilâve olarak Osmanlı tarihi boyunca Edirne ve çevresinde Bektaşî şeyh ve dervişlerine ait pek çok türbe ziyaret yeri oldu.

1826 yılına kadar Edirne ve çevresinde büyük bir yoğunluk kazanan Bektaşî faaliyetleri bu tarihte Yeniçeri Ocağı ile birlikte tarîkatın yasaklanması sebebiyle kesintiye uğradı. Bektaşî tekkeleri mal varlıkları müsadere edilerek yıktırılıp, sadece türbe mahalleri bırakıldı. Bu münasebetle özelikle Sultan II. Mahmut döneminde diğer bölgelerde de olduğu gibi Edirne'de de Bektaşîlik gerileme kaydetti. Ancak bu durum Sultan Abdülmecit ve Sultan Abdülaziz dönemlerinde Bektaşîlerin üzerlerindeki baskının azalması ve kalkmasıyla değişip Bektaşîler kapatılan ve yıktırılan tekkelerini yeniden inşâ ederek faaliyetlerini sürdürdüler. Bu itibarla adı geçen Bektaşî tekkelerinin pek çoğu yeniden inşâ ve ihyâ edildi. İhyâ edilmeyenler türbe veya vakıf faaliyetleri yürüttü. Böylece Bektaşîlik tüm tekke, zaviye ve türbelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar Edirne'de canlılığını korudu.

Bunlarla birlikte Bektaşîliğin Edirne'ye gelişi ile ilgili bilgiler son derece azdır. Bektaşîliğin Edirne'de temsiliyle ilgili bilgi veren menâkıbname ve velâyetnâmeler pek çok efsaneyle doludur. Buna göre Hacı Bektaş Velî'nin halîfelerinden Sefer Şâh Sultan bölgenin fethine katıldığı gibi Hızırlık mevkiinde bir tekke kurarak faaliyetlerde bulundu (Evliya Çelebi, 1999-III: 238, 240-241, 265). Yine Hacı Bektaş Velî'nin

halîfelerinden Sarı Saltık Edirne'nin fethinde yer aldı (Beşir Çelebi, 1979: 19, 28). Ancak adı geçen Sefer Şâh Sultan ve Sarı Saltık'ın birer Kalenderî dervişi oldukları ve XVI. yüzyıla kadar Bektaşîliğin teşekkül etmemiş olması dikkatten kaçmamalıdır. Bu Kalenderî şeyhleri tarafından kurulan tekkeler zamanla Bektaşî tarîkatına devredilip en geç XVII. yüzyılda birer "âsitâne-i Bektaşîyan"a dönüştü.

Edirne'de Bektaşîlik

Edirne'de daha sonra Bektaşî tekkesine dönüşecek olan ilk Kalenderî tekkesi Sefer Şâh Sultan ve Hızır Dede tarafından Hızırlık denilen mevkide kuruldu (Evliya Çelebi, 1999-III: 240-242, 260, 265, 269). Sultan I. Murad Edirne'yi fethettikten sonra Hızırlık adıyla meşhur olan bu tekkeyi yeniden inşâ ettirdi. Ayrıca dervişler için buraya büyük bir meydan, mabedhâne, Keykavus mutfak, imâret, kiler ve pek çok hücre ilâve ettirdi. Ayrıca buradaki mescidi küçük bir camiye çevirtti. 1428 tarihinde ise Gazi Mihal Bey'in oğlu Yahya Bey tekkenin bir tarafında Kalenderhâne ve pek çok çilehâne yaptırıp bahçesini güzelleştirerek havası latif, cihannümâ bir mesîre yeri hâline getirdi (Evliya Çelebi, 1999-III: 250-252, 260). XVII. yüzyılda Edirne'nin marifet erbâbı ve zanaatkâr esnafı bu tekkeye karşı büyük bir hürmet ve ilgi duyduğundan burada binlerce kişi toplanıyordu. Ancak tekkeye pek çok kötü niyetli kişinin de gelmesi, 1642 tarihinde Edirne halkının burada "fısk u fücur" işlendiğine dair şikâyetlerine sebep oldu (Hasluck, 1928: 22). Bu şikâyet üzerine Kara Mustafa Paşa'nın emriyle Edirne Bostancıbaşısı Kırkayak Sinan Paşa bin kadar adam toplayıp Hızırlık tekkesini yıktırdı. Tekkenin kurşunlarını arabalara yükleyip İstanbul'a gönderdi. Bunun üzerine tekkedeki dervişler dört bin adet bakır kazan, sahan ve tencereleri bostancıbaşıya teslim edip, her biri başka bir diyâra dağıldı. Uzun süre yıkık bir hâlde kalan bu tekkenin harabesi üzerine IV. Mehmed büyük bir cami ve kasr yaptırdı (Evliya Çelebi, 1999-III: 250-252, 260). Hızırlık Kasrı olarak bilinen bu yapı 1698 yılında tamir ettirildi (BOA, İE.NF, 1/80; BOA, C.EV, 356/18069; 65/3222). Sefer Şâh adıyla inşâ ettirilen mescit ve kurulan vakıf ise 1708 tarihinde faaliyetlerine devam etmekteydi (Edirne Şer'iye Sicili, nr.138, s.144). Bununla birlikte Sefer Şâh Sultan (Hızırlık) tekkesine daha sonraki yüzyıllarda tesadüf olunmamakta, ancak Sefer Şâh adıyla Edirne'de bir mektep ve vakfın faaliyetlerini XIX. yüzyılda da sürdürdüğü tespit olunmaktadır (BOA, İE.EV, 66/7133; BOA, C.MF, 95/4739; 61/3045; 184/9157; 106/5257; 63/3139).

XVII. yüzyılda Hızırlık tekkesinin dışında Edirne'de Mihal Bey köprüsü üzerinde Sefer Şâh Sultan'ın türbesi ve tekkesi mevcuttu (Evliya Çelebi, 1999-III: 260, 269). Aynı dönemde Edirne'de Hünkâr bahçesi önünde yine Bektaşî şeyhlerinden Kurd Baba'nın küçük bir tekkesi ve türbesi vardı (Evliya Çelebi, 1999-III: 254, 266-267, 270). Edirne'ye bağlı Ali Baba köyünde ise Osman Baba'nın halîfelerinden Ali

Baba'nın tekkesi faaliyetteydi. Bu tekkenin yirmi-otuz kadar dervişi olup bunlar tekkenin evkâfı olmadığından hayır sahiplerinin yardımlarıyla geçinirlerdi. Zîrâ her gün bu tekke fukaralarına birer koyun kurban olarak gelirdi. Yine sadaka, ihsan ve nezerât eksik olmazdı. Bu yardımlar sayesinde gelen geçene yemek ikramında bulunurlardı (Evliya Çelebi, 2003-VIII: 344). Evliya Çelebi, Edirne şehir merkezindeki tekkeleri sayarken en sonda "…ve tekye-i Karaca Ahmed Sultan" ifadesini kullanmaktaydı. Ancak buranın XVI. yüzyılda bir Bektaşî tekkesi olup olmadığına dair herhangi bir bilgi vermemekteydi (Evliya Çelebi, 1999-III: 254). Edirne şehir merkezindeki Karaca Ahmed Sultan türbesi XIX. yüzyılda da mevcut bulunuyordu (Salname-i Vilâyet-i Edirne, 1310: 199). Yine Edirne yakınlarındaki Darıdere'de de Karaca Ahmed Sultan'ın türbesi yer alıyordu (Salname-i Vilâyet-i Edirne, 1310: 479). Karaca Ahmed Sultan Bektaşîler tarafından benimsenen ve türbesi ziyaret edilen bir zattı.

Karaca Ahmed Sultan'ın yanı sıra XVII. yüzyılda Edirne'de pek çok Bektaşî türbesi ile de karşılaşılmaktaydı. Sallahâne'de Balaban Baba ve Yatağan Baba aynı türbede medfûndu (Evliya Çelebi, 1999-III: 266-267; Edirne'de faaliyet gösteren Balaban Baba ve tekkesi için bkz. Otman Baba Velâyetnâmesi -Tenkitli Metin, 2007: 155, 164, 201). Bunlara yakın bir yerde ise pek çok kerâmeti rivâyet edilen Mumcu Hasan Baba'nın türbesi vardı (Evliya Çelebi, 1999-III: 266-267). Ayrıca Hızırlık tepesindeki tekkede Hızır Dede, Kalenderî Sultan, Şemmas Dede, İhlas Dede, Carullah Dede, Ulama Dede, Murtezâ Dede, Ali Yar Dede ve Burhan Dede gibi şeyh ve dervişlerinin mezarları bulunuyordu. Bunlar birer Kalenderi dervişi olup Bektaşîler tarafından sahiplenilmişti (Evliya Çelebi, 1999-III: 267). Yine XVII. yüzyılda Edirne'nin Topkapı'dan aşağıda, batı kalesinin köşesinde Bektaşî şeyhlerinden Sultan Kaplı Dede'nin ziyaretgâhı mevcuttu (Evliya Çelebi, 1999-III: 266).

Edirne çevresinde Sazlıdere köyünde Hacı Bektaş Velî'nin soyundan kabul edilen Murteza Çelebi'nin kurduğu bir tekke daha faaliyetteydi. Murteza Çelebi zaviyeyi kurduktan sonra 1607 tarihinde orada vefât edince Etmekçizâde Ahmed Paşa mezarı üzerine bir türbe inşâ ettirdi. Ancak zamanla bu türbe harap hale geldi. Daha sonra Sazlıdere köyü yakınındaki Türbe Ovası adlı sahraya bir türbe yaptırılıp bu türbe 1825 yılında Sekbanbaşı Kasım Ağa tarafından tamir ettirilerek üzerine bir kubbe inşa ettirildi (*Salname-i Vilâyet-i Edirne*, 1309: 79; 1310: 199).

Edirne merkezinde Bektaşîler tarafından Demirtaş Bey (Hızır Baba) adıyla bir tekke daha açıldı (BOA, EV.MKT.CHT, 162/118; BOA, EV.MKT, 351/47; VGMA, Defter nr. 993, s.61). Bu tekke muhtemelen 1642 yılında yıktırılan Hızırlık tekkesinin yerine kâim oldu. Arşiv kayıtlarından Hızır Baba tekkesi vakfının zamanla Gazi Mihal Bey Camii vakfıyla birleştirildiği tespit olunmaktadır (BOA, C.EV, 430/21794). Ayrıca bu tekkeye XVIII. yüzyılda devlet tarafından taamiye ayrıldığı (BOA, C.EV, 359/18244), Hızır Baba tekkesi ve Demirtaş Bey mescidi vakfı ku-

rulduğu tespit edilmektedir. Üsküdar nahiyesindeki Demirtaş ve Etmekçi Ferhad köyleri mezraaları bu vakfa bağlandı. XVIII ve XIX. yüzyıllarda adı geçen vakfın mütevellilerini ve vakfa yapılan müdahalelerin ortadan kaldırılışını izlemek mümkün olmaktadır. Buna göre XVIII. yüzyılın başlarında Hızır Baba tekkesi mütevellisi Şeyh Ahmed ibn Şeyh Musa idi (BOA, İE.ENB, 7/708). Aynı yüzyılın sonlarında ise tekke vakfına Bostancıocağı ustalarından Bölükbaşı Osman bir müdahalede bulunup vakıf mallarını satarak parasını zapt etti. Vakıf mütevellisi Şerife Hafize tarafından yapılan bir şikâyetle bu durum ortadan kaldırıldı (VGMA, Defter nr.267, s.7; nr.264, s.168; BOA, C.EV, 504/25476). Buradan anlaşıldığı üzere sözü edilen dönemde Hızır Baba tekkesi ve Demirtaş Bey mescidi vakfı mütevelliliğinde Şerife Hafize Hanım bulunuyordu. Bu arada aynı tekkeye İlyas Çelebi bin Hızır Baba tarafından bahçe ve sair bir takım mülkler daha vakfedilerek tevliyetine Derviş Ali atandı. Bu durum tevliyet konusunda Şerife Hafize Hanım ile aralarında anlaşmazlığa neden olduysa da sorun büyümeden çözüldü (VGMA, Defter nr.266, s.25, 32, 62; BOA, C.EV, 152/7560; 46/2260).

Demirtaş Bey (Hızır Baba) tekkesi 1826 yılında fazla hasar görmediğinden bu tarihten sonra faaliyetlerini aralıksız devam ettirdi. 1862 yılı itibarıyla Hızır Baba tekkesi ve Demirtaş Bey mescidi vakfının 46.423 kuruş geliri olup bu meblağ tekke şeyhi Mestan Ağa'ya ita olundu (BOA, EV.MH, 1050/211). Keza adı geçen tarihlerde tekke Mestan Ağa tarafından idare edilmekteydi. Mestan Ağa kardeşi Mehmed Halîfe ile birlikte 1832 yılında tekkeye şeyh tayin edilip (VGMA, Defter nr.285, s.74), Mehmed Halîfe'nin vefatı üzerine 1866 yılında tekkenin tek idarecisi konumuna geldi (BOA, EV.MKT, 351/47). Ancak Mestan Ağa, eşi ve çocuklarıyla birlikte tevliyet meselesi yüzünden 1867 yılında hayatını kaybetti. Olay Mestan Ağa'nın tekkedeki tevliyet görevini vefatından sonra diğer zevcesinden olan evladı Ali'ye bırakacağının büyük oğlu Ali tarafından öğrenilmesi üzerine bu kişi ve arkadaşları tarafından gerçekleştirildi (BOA, İ.DA, 2/23). Mestan Ağa'nın mirası geride kalan varisleri arasında paylaştırıldı (Edirne Şer'iye Sicili, nr.421-422, H. 1283-1285, varak 20a). Zîrâ bu tekkeye ait mezranın 1865 yılında 3.000 kuruş geliri bulunmaktaydı (BOA, EV. MH, 1060/54). 1870 yılı itibarıyla tekkede Hafize, Münire ve Fatma hanımların mütevveli bulundukları görülmekteydi (BOA, EV.MKT.CHT, 162/118). Bunlardan Hafize ve Münire'nin vefatıyla görev kardeşleri Fatma Hanım'ın uhdesinde kaldı (BOA, EV.MKT.CHT, 187/85; 1302/122; 3261/89; VGMA, Defter nr.993, s.61). Fatma Hanım'dan sonra ise görev 1906 yılında oğlu Mehmed Ağa'ya geçti (BOA, EV.MKT, 3106/92; 3261/89).

Şeyhülislam Çelebizâde Asım'ın Divan'ında yer verdiği Edirne yakınlarındaki Gül Baba'nın tekke ve türbesi de XVIII. yüzyılda önemli bir ziyaret yeriydi (Çelebizâde Âsım, 1268: 40; BOA, MD, nr.10, s.145; BOA, C.EV, 394/19958). 1826 yılına kadar faaliyetlerini kesintisiz sürdüren Gül Baba tekkesi bu tarihte diğer

Bektaşî tekkeleriyle birlikte kapatıldı (BOA, HAT, 294/17515-A). Fakat daha sonra tekrar açılıp faaliyetlerini sürdürdü (BOA, DH.MKT, 1941/51; BOA, EV.MKT. CHT, 113/126; BOA, EV.MKT, 2932/67). Gül Baba tekkesi zaviyedarı Derviş Seyyid Hüseyin Halîfe'nin çocuksuz olarak vefat etmesi üzerine tekkede gelen ve gidene yemek vermek şartıyla 1835 yılında Seyyid Ebubekir bin Ali Halîfe görevlendirildi (BOA, EV.THR, 42/89). Seyyid Ebubekir'den sonra bu görevi oğlu Seyyid Hüseyin Efendi devraldıysa da o 1866 yılında kendi rızasıyla görevi Hasan bin Hüssam'a devretti (BOA, EV.MKT, 360/29).

Edirne, Bektaşîlerin yoğun olarak faaliyette bulundukları ve pek çok tekke açtıkları bir bölge olup 1826'da bu bölgede on altı kadar tekke kapatıldı (Hasluck, 1928: 22-23). Bu Bektaşî tekkelerinden biri Sıkça Murad mahallesindeki Şeyh Mehmed Halîfe tekkesiydi. XVIII. yüzyılın başlarında tekke yemek geliri bulunmadığından zorluk yaşadı. Bu münâsebetle Edirne gümrüğünden ayrılan Yeniçerilerin 41. bölük odabaşısı ulûfesinin tekkeye yemeklik olarak ayrılması kararlaştırıldı (VGMA, Defter nr. 241, s.258). Günlük 27 akçe tutan bu ulûfe tekke şeyhi Emir Abdal'ın tasarrufuna bırakıldı (VGMA, Defter nr.660, s.37). Bununla birlikte zaman zaman tekkeye ve yemek masrafı için ayrılan paraya dışarıdan müdahaleler oldu. Örneğin 1727 yılında Şeyh Ali bin Ahmed isimli Şâhıs zaviyedarlığı ve tekkeye ayrılan yemek parasını kendi üzerine berat ettirerek Emir Abdal'ı buradan uzaklaştırdı. Edirne kadısına yapılan şikayetin ardından görev tekrar Emir Abdal'a iade edildi (VGMA, Defter nr. 660, s.37). Ancak Şeyh Ali bu duruma hemen itirazda bulunup 27 akçe geliri kendisinin tekkeye yemek masrafı olarak kaydettirdiğini savunarak tekrar şeyhliği üzerine almaya muvaffak oldu (VGMA, Defter nr. 242, s.221). Bu şekilde Emir Abdal ve Şeyh Ali arasında tekkede şeyhlik mücadelesi uzun yıllar devam edip tekke Bektaşîler arasında sürekli el değiştirdi. 1732 yılında şeyhlik Emir Abdal'a (VGMA, Defter nr.660, s.149), bir yıl sonra Şeyh Ali'ye (VGMA, Defter nr. 660, s.176) verildi. Bu arada tekke vakfının mütevellilerinden biri olan Şerife Hadice Hatun vefât edince tevliyet görevi müşterek olarak Seyyid Ahmed ve Seyyid İbrahim isimlerindeki iki evlâdına tahsis edildi (VGMA, Defter nr. 660, s.257). Şeyhlik mücadelesinde son olarak Emir Abdal'ın idaresine geçtiği anlaşılan tekke şeyhliğine onun ölümü münâsebetiyle 1749 yılında Bektaşî halîfelerinden ve erbâb-ı istihkakdan Hüseyin Baba getirildi (BOA, EV.HMH, Defter nr. 4698, vr.13). Arşiv kayıtlarından bu tekkenin şeyhliğine 1764'te Derviş Ali bin Yusuf'un misafirlere hizmet etmemesinden dolayı Derviş İbrahim'in (VGMA, Defter nr. 2057, s.30), 1804 yılında ise Derviş Mustafa'nın vefatı sebebiyle Seyyid Derviş Ali'nin getirildiği tespit edilmektedir (VGMA, Defter nr. 675, s.217).

Öte yandan Bektaşî tekkelerinin kapatıldığı 1826 yılında Şeyh Mehmed Halîfe tekkesi Rufai tarîkatına devredildi ve faaliyetlerini bu tarîkat adı altında sürdürdü. Zîrâ yapılan soruşturmayla buranın eskiden bir Rufâi tekkesi olduğu ifade

edilerek adı geçen tarîkata devredildi. Halbuki arşiv kayıtları Şeyh Mehmed Halîfe tekkesinin XIX. yüzyılın başlarına kadar Hacı Bektaş Velî tekkesi postnişinlerinin arzıyla atanan ve Bektaşî şeyhleri tarafından idare edildiğini göstermekteydi. Bununla birlikte Şeyh Mehmed Halîfe tekkesi şeyhliği 1828 yılında Rufai tarîkatından Derviş Abdullah yönetiminde iken onun kendi rızasıyla yine Rufai tarîkatından Derviş Hüseyin'e devredildi. Bu değişiklik sırasında Bektaşî tekkelerinin zapt edildiği belirtilerek buranın Bektaşî tekkesi olup olmadığının araştırılması istendi (VGMA, Defter nr. 691, s.173). Bu durumda daha önceki yıllara ait arşiv kayıtlarında Bektaşî şeyhler tarafından idare edildiği kesin bir şekilde ortada olan Şeyh Mehmed Halîfe tekkesi 1826 olayı sırasında Rufâi tarîkatına intikal ettirildi. Tekke bir başka tarîkata devredilmekle yıkılmaktan kurtulup Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar açık kaldı.

Edirne Çevresinde Bektaşîlik

Muhyiddin Baba Tekkesi

Lalapaşa ilçesine bağlı Sarı Danişment köyünde XVII. yüzyılda Muhyiddin Baba'nın mamur bir türbesi ve irfan ehli pek çok Bektaşî dervişinin ikâmet ettiği tekkesi vardı. Evliya Çelebi bu zâtı, "Tarîk-i Âl-i Abâ-yı Bektaşîyândan bir ulu sultandır" sözleriyle anmaktaydı (Evliya Çelebi, 2002-VI: 70). Oysa XVIII. yüzyılda bu tekke tam bir Bektaşî-Nakşî rekabetine sahne oldu. 1730 yılında Seyyid Süleyman Halîfe üzerinde bulunan beş-altı tekkeye kanaat etmeyip hile ile Muhyiddin Baba tekkesini de kendi üzerine kaydettirip buradaki dervişleri uzaklaştırdı. Ayrıca Muhyiddin Baba tekkesinin bir Nakşî tekkesi olduğunu iddia etti. Oysa yapılan araştırmada bu tekkenin Osman Baba tarafından kurulup iki yüz yıldır Bektaşî şeyhlerinin yönetiminde olduğu anlaşılıp, tekkenin şeyhlik görevi Bektaşî şeyhlerinden Derviş Ali Dede'ye iade edildi (VGMA, Defter nr.2057, s.73). Arşiv kayıtlarına göre Haziran 1758 tarihinde Seyyid Süleyman Halîfe tekkeyi tekrar kendi üzerine kaydettirdi. Ancak yapılan itiraz sonucunda şeyhlik görevi Derviş Ali Dede'ye geri verildi. Ardından Seyyid Süleyman, Muhyiddin Baba tekkesinin şeyhliğinin Nakşi tarîkatından Osman Baba'nın vefatından sonra yine aynı tarîkattan Mehmed Efendi'ye geçtiğini, onun 59 yıllık yönetiminden sonra görevin kendisine intikal ettiğini bildirdi. Seyyid Süleyman'a göre Muhyiddin Baba tekkesi en az 80 yıldır Edirne kadısı tarafından Nakşi şeyhlerin idaresine bırakılmış olup Bektaşîlere ait olduğuna dair bir kayıt bulunmamaktaydı. Bu durumda tekkeden Bektaşî Derviş Ali Dede uzaklaştırılarak görev yeniden kendisine bırakıldı (VGMA, Defter nr.2057, s.70).

Derviş Ali Dede'ye tekke şeyhliği yeniden iade edilmiş olacak ki bir nesil sonra bu mücadele tekrar gün yüzüne çıktı. Bu defa Bektaşî Derviş Ali Dede'nin vefâtıyla oğlu Derviş Mustafa tekke şeyhliğine getirildiğinden (VGMA, Defter nr.2057, s.29) tekkeden el etek çekmek durumunda kalan Seyyid Süleyman'ın evlatları mahkemeye başvurmak durumunda kaldı. Her ne kadar Derviş Ali Dede'nin oğlu Derviş Mus-

tafa şeyh tayin edilmişse de bir süre sonra durum anlaşılarak Seyyid Süleyman'ın vârisleri olan iki oğlu müştereken göreve getirildi (VGMA, Defter nr. nr.669, s.93; 2057, s.28). Bu şekilde uzun yıllar süren çekişme Bektaşîlerin tekkeye hâkim olmalarıyla sonuçlandı. 1782 yılında Seyyid Süleyman'ın vârisleri tekkeden tamamen uzaklaştırılıp burası Bektaşî Derviş Ali Dede'nin soyundan gelen kişilerin yönetimine geçti (VGMA, Defter nr.669, s.91, 101, 130; nr.675, s.192; nr.681, s.118).

XIX. yüzyılın başlarına kadar faaliyetlerini sürdüren Muhyiddin Baba tekkesi (BOA, MAD, 9776, s.212), 1826 yılında kapatıldı. Bu arada Muhyiddin Baba tekkesinin iki meydan odası yıktırılırken türbe mahalli bırakılıp buraya Nakşî tarîkatından Şeyh Davud Efendi atandı. Ayrıca tekkenin 38 dönüm arazisi, 6 göz ambarı, 6 bab odası, mutfak, ahır ve samanlık gibi eklentileri müsadere edildi. Müsadere edilen bu emlakı açık artırmayla 3.000 kuruş peşinat ve yıllık 25 kuruş vermek üzere Sarı Danişment köyünden Hacı Mehmed bin Hüseyin isimli kişiye satıldı (BOA, MAD, 9732, s.79, 99; 9773, s.277; 9771, s.47; 8248, s.11, 21). Bu arada 1833 yılında Şeyh Davud Efendi, Muhyiddin Baba tekkesine bağlı bağ, bahçe ve mezraa ile aynı bölgede yer alan Hacı Baba tekkesini 4 bab oda, 2 bab ahır, 8 dönüm çayır, 75 dönüm tarla, 3 dönüm bağ ve 50 dönüm korusunu icap eden vergiyi ödemek kaydıyla Edirne'de Sevindik Fakih Mahallesi'nde ihyâ ettiği Nakşî tekkesine bağladı ve kendisine berat verildi (BOA, C.EV, 504/25491; BOA, EV.MKT, 1919/52; 1919/80; 3438/63). Bu mezraada ziraatçı olarak 44 kişi bulunuyordu. Mezraa Şeyh Davud Efendi'nin tekkesine bağlanırken bu kişilerin vergilerini vermeleri, ayrıca tekkeden vergi alınmaması ve bu arada hürmete lâyık bir zât olan Şeyh Davud Efendi'yi incitici hareketlerden kaçınılması istendi (BOA, C.EV, 253/12880). Oysa Şeyh Davud Efendi, Hacı Mehmed bin Hüseyin'in vefâtından sonra Muhyiddin Baba tekkesinin mülklerine müdahalede bulundu, ancak yapılan şikâyet üzerine bu müdahalesi men edilerek 1834 tarihinde bu mülkler Hacı Mehmed'in oğulları Derviş Ahmed ve Hafız İbrahim'e bırakıldı (BOA, MAD, 9776, s.212). 1897 yılında ise tekkenin emlak ve arazisinin yönetimine vakıf evlâdından İsmail Hakkı, Ahmed ve Salih Efendiler müşterek olarak getirildi (BOA, EV.MKT, 2392/114; 2392/67; BOA, EV.MKT.CHT, 461/46; BOA, BEO, 1425/106851). Görüldüğü üzere tekke vakfının yönetiminde vakıf evlatları söz sahibi olurken Muhyiddin Baba tekkesi Nakşî şeyhler idaresinde yönetilmeye devam edildi. XIX. yüzyıl sonlarında burada Nakşî tarîkatından Şeyh Abdülbâki Efendi postnişin idi. Onun girişimleriyle tekkenin emlak ve arazileri ağnam vergisinden muaf tutuldu (BOA, BEO, 952/71380; BOA, ŞD, 2982/40; BOA, EV.MKT.CHT, 496/91; BOA, EV.MKT, 2664/33).

Hacı Baba (Hacı Doğan) Tekkesi

Lalapaşa ilçesinin Hamzabeyli (Beyli) köyünde ise Hacı Baba tekkesi vardı (BOA, MAD, 9732, s.79, 99). 1688 yılında faaliyetlerini sürdürdüğü tespit edilen bu tekkenin o dönemde Büyük Derbent köyü sınırları içerisinde yer aldığı (BOA, C.EV, 232/11597), ayrıca Hacı Doğan adıyla da bilindiği görülmektedir (BOA, İE.EV, 31/3628; 34/3949). XVIII. yüzyılın başlarında otuz-kırk yıldır tekkede şeyh bulunan (BOA, İE.EV, 26/3018), Bektaşî tarîkatından Şeyh Mehmed'in vefâtı üzerine burada bir postnişîn mücadelesi baş gösterdi. Bektaşîlerden Derviş Mustafa b. Derviş Hüseyin tekke şeyhliğine geçti, ancak bu görevde asıl hak sahibi olan Şeyh Mehmed'in oğlu Seyyid İbrahim zorla görevi kendi üzerine aldı. Yapılan şikâyet üzerine ise görev tekrar Derviş Mustafa'ya iade edildi. 1731 yılında görevin Derviş Mustafa'ya verilmesinde onun tekkeyi tamir ettirip yenilemesi ve dağılan reayâsının bir kısmını tekrar burada iskan etmeye muvaffak olması etkili oldu (VGMA, Defter nr.660, s.109). Fakat Seyyid İbrahim tekke üzerindeki hakkından vazgeçmeyip iki yıl süren çabaları sonucunda 1733 yılında babasının ardından Hacı Baba tekkesine şeyh atandı (VGMA, Defter nr. 660, s.109, 116, 149, 184; BOA, C.EV, 208/10394). Bunun üzerine Derviş Mustafa, Seyyid İbrahim'in vakıf gelirini zapt edip tekke yararına kullanılmasına izin vermediği şikâyetinde bulunarak 1742 yılında tekke şeyhliğini kardeşi Seyyid Osman'a berat ettirdi (VGMA, Defter nr.660, s.213). Bu hâl üzere 1750 yılında Derviş Mustafa vefat edip, Seyyid Osman'dan ise on yedi yıl haber alınamadı. Nitekim 1759 yılında Seyyid İbrahim'in de vefat etmesiyle tekke şeyhliğine onun oğlu diğer Derviş İbrahim getirildi (VGMA, Defter nr.2057, s.28, 73; BOA, C.EV, 221/11044). Böylece Hacı Baba tekkesinde XVIII. yüzyılın büyük bir kısmı postnişin çekişmeleriyle sürüp gitti.

Arşiv kayıtlarından XVIII. yüzyılda Hacı Baba tekkesindeki diğer görev değişikliklerini de takip etmek mümkündür. Buna göre 1772 yılında tekkeye Bektaşî Osman Dede'nin kendi rızasıyla şeyhlikten çekilmesi üzerine yakın akrabası Hasan Dede misafirlere yemek ikram etmek şartıyla tayin edildi (BOA, C.EV, 446/22582; VGMA, Defter nr. 668, s.48). Ancak bir süre sonra Hüseyin Baba isimli bir kişi tekkeye müdahale bulundu. Hasan Dede'yi buradan uzaklaştırmakla kalmayıp tekkenin sahip olduğu emlak ve hayvanları satıp binalarının harap duruma düşmesi tehlikesine yol açtı. Belde ahalisinin şikâyeti üzerine durum araştırılıp Hacı Bektaş Velî tekkesi postnişini Şeyh Abdülkadir Efendi'nin arzıyla görev tekrar Hasan Dede'ye iade edildi (VGMA, Defter nr. 668, s.110; BOA, C.EV, 460/23254).

XIX. yüzyılın başlarında faaliyetlerini sürdüren Hacı Baba tekkesine Seyyid Mustafa bin Mehmed'in vefâtı üzerine 1818 tarihinde zaviyedâr olarak oğulları Seyyid Mehmed İlyas ve Seyyid Mehmed Ref'i atandı (BOA, MAD, 9773, s.277). Tekke bu kişilerin idaresinde iken 1826 yılında kapatılarak sadece türbe mahalli kalmak üzere yıktırıldı. Bu arada tekkeye ait 137 dönüm arazi ile 7 göz ambar, 4 bab oda ve 2 bab ahırı müsadere edildi. Bu mülkler 2.000 kuruş peşinat ve yıllık 15 kuruş vermek üzere Edirne sakinlerinden ve Nakşî tarîkatından Şeyh Davud Efendi'ye satıldı. Ayrıca tekkedeki Bektaşîler uzaklaştırılıp Şeyh Davud Efendi buraya türbedâr tayin edildi (BOA, MAD, 9732, s.79, 99; 9771, s.47; 9773, s.277; 8248, s.11, 21). Tekke vakfına ise Derviş Mehmed Tahir Efendi mütevelli yapıldı. Şeyh Davud Efendi zamanla harap hâle gelen Hacı Baba tekkesini yeniden inşâ ettirip mutasarrıf olduğu emlak ve araziyi buraya vakfetti (BOA, HAT, 542/26765). Öte yandan Şeyh Davud Efendi'den sonra tekkeye şeyh olan Galip Efendi tekke sınırında bulunan Doğanca köyüne ait tarla, koru ve meraları zapt ettiği iddiasıyla Doğanca köyü muhtarı ve ihtiyar heyeti tarafından şikâyet edildi (BOA, EV.MKT, 3438/17).

Hacı Baba tekkesi Sultan II. Mahmut döneminde mal varlıkları müsadere edildikten sonra Sultan Abdülaziz döneminde tekrar açıldı. Tekke yeniden açılırken ilgâ olayında satılan arazi varlığına da kavuştu. XIX. yüzyılın sonlarında Hacı Baba tekkesi bir miktar arazi ile bir göz ambar, iki kapılı ahır ve iki adet odaya sahipti (BOA, EV. MKT, 1919/80). Bu süreçte tekkenin mal varlığı devletin güvencesi altına alındı. Zîrâ tekke arazisine bağlı korunun Rumeli-i Şarkî'de kalan kısmına 1892 tarihinde Bulgarlar tarafından yapılan müdahale men edildi. Ayrıca bu korunun müdahaleden korunması için Rumeli-i Şarkî tarafında kalan kısmının sınırlarının yeniden tespiti gündeme geldi. Üzerinden uzun zaman geçmesine rağmen tekkeye ait koru ve mezraların sınırının tespiti mümkün olmadı (BOA, C.EV, 253/12880; BOA, DH.MKT, 1941/51; BOA, EV.MKT, 3438/62; 3438/63).

1826 sonrası Hacı Baba tekkesi faaliyetlerini Nakşî tekkesi adı altında ve Nakşî şeyhler idaresinde sürdürebildi. Bu tarihte Nakşî şeyhlerinden Abdülbaki Efendi hem bu tekkenin hem de aynı bölgedeki Muhyiddin Baba tekkesinin postnişîni idi (BOA, C.EV, 253/12880; BOA, DH.MKT, 1941/51; 1976/28; Bu tekkedeki diğer gelişmeler için bkz. BOA, DH.MKT, 1937/54; 1491/83; 1517/22; 1574/65; 1595/101; BOA, HR.TO, 178/77; 179/96). XIX. yüzyılın sonlarında Abdülbâki Efendi, Hacı Baba tekkesi arazisini çiftlik haline getirip kendi tasarrufuna geçirmek ve böylece tekke vakfına ait geliri gizlemek istedi. Ancak bu durum tekke arazisi üzerinde iskân edilen muhacirlerin şikâyetiyle ortaya çıktı (BOA, EV. MKT, 1919/52; 1919/80). Bu durumda Hacı Baba tekkesi XIX. yüzyılın sonlarında muhacir iskânına sahne oldu. Bu itibarla tekke yüzyıllardır dervişlere ve misafirlere hizmet verirken adı geçen dönemde Osmanlı Devleti'nin büyük toprak kayıpları yaşama-

sıyla kaybedilen bölgelerden gelen nüfusa kucak açtı (BOA, EV. MKT, 1919/52; 1919/80). Özellikle 1877-1878 Osmanlı Rus savaşı sonrası Balkanlarda kaybedilen bölgelerden gelen muhacirler ve Bektaşîler, Edirne çevresindeki tekkelere yerleştirildi (Engin, 2006: 195-201).

Büklüce Baba Tekkesi

Büklüce köyündeki Büklüce Baba tekkesi, türbedâr Bektaşî Ali Efendi tarafından inşa ettirildi ve tekkenin ihtiyaçlarının karşılanması için bir vakıf kuruldu. Tekkede uzun süre Bektaşî Ali Efendi şeyhlik yaptı. Vefâtı durumunda tekke vakfına evlâdından en büyüğünün mutasarrıf olmasını, bu olmadığı durumda dervişlerden birinin göreve getirilmesini, ehil dervişin olmaması durumunda şeyhliğin Dimetoka kazasındaki Kızıldeli Sultan dervişlerinden birine verilmesini, bunların hiçbirisinin olmaması halinde ise tekke yönetiminin Bektaşî tarîkatından bir dervişin tasarrufuna bırakılmasını şart koştu. 1748 yılında burada mütevelli bulunan Hanife Hatun'un vefat etmesi üzerine göreve Bektaşî tarîkatından ve vakıf evlâdından Derviş Mehmed bin Ali getirildi (VGMA, Defter nr. 2057, s.46).

Derviş Mehmed'den sonra 1772 yılında görevi Derviş İbrahim devraldı. Ancak bu dönemde Seyyid Mustafa Efendi isimli bir kişinin görevi kendi üzerine alıp Derviş İbrahim'i tekkeden uzaklaştırdığı görüldü. Yapılan şikâyet üzerine misafirlere yemek hizmeti vermek koşuluyla ve Hacı Bektaş Velî tekkesi postnişini Abdüllatif Efendi'nin arzıyla Büklüce Baba tekkesi şeyhliği tekrar Derviş İbrahim'e iade edildi (VGMA, Defter nr.668, s.43). Arşiv kayıtlarından anlaşıldığına göre aynı dönemde tekkeye bir müdahale daha oldu. İsmi bilinmeyen bir şahıs tekkenin tarla ve çayırlarından elde edilen gelirleri zapt ederek tekkenin zarara uğrayıp ihtiyaçlarını karşılayamamasına ve misafirlere yemek hizmeti verememesine sebebiyet verdi. Oysa Büklüce Baba tekkesinin tarla ve çayırlarının idaresi eskiden beri burada şeyh bulunan kişiler tarafından yürütülmekteydi. Nitekim bu dönemde görevin Derviş İbrahim'in üzerinde olduğu belirtilerek adı geçen müdahale ortadan kaldırıldı (VGMA, Defter nr. 668, s.46).

Büklüce Baba tekkesi, tarla ve çayırların dışında küçük bir binâ ile az sayıda eşya, bir hâne ve bir ahıra sahipti (BOA, MAD, 9771, s.19; VGMA, Defter nr. 2057, s.46). 1826 yılında kapatılan tekkenin emlakı zapt edilip satıldı ve bu satıştan elde edilen 733 kuruş hazineye aktarıldı. Bu arada tekke yıktırılıp geride sadece türbe mahalli bırakılıp Nakşî tarîkatından bir türbedar tayin edildi. Uzun yıllar Nakşî şeyhler idaresinde kaldığı görülen Büklüce Baba türbesi 1869 yılında yine bu tarîkattan göreve ehil olduğu anlaşılan Ahmed Halîfe ibn Hacı Tahir uhdesine verildi (Edirne Şer'iye Sicili, nr.423, vr.17a).

Rüstem Baba Tekkesi

Rüstem Baba, 1398 tarihinde Yıldırım Bayezit döneminde Horasan'dan Anadolu'ya gelip, 1402 tarihinde Keşan'da padişâhın bağışladığı arazi üzerinde tekkesini kurduktan sonra 1421 yılında vefat etti (Salname-i Vilâyet-i Edirne, 1310: 628). Ayrıca Seyyid Ali Sultan ile Rumeli'nin fethine katılıp ordu müftülüğü vazifesinde bulundu. "Kutbü'l-ulema Seyyid Gazi Rüstem Baba" olarak anılan Rüstem baba bölgede Bektaşîliğin yayılmasında öncü oldu (BOA, EV.MKT, 2464/74; Yıldırım, 2007: 54, 145). Katıldığı seferlerden dolayı "Gazi" unvanıyla anılan Rüstem Baba, Bektaşîliğin Balkanlardaki en önemli temsilcisi olan Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli Sultan)'ın velâyetnâmesini kaleme alarak günümüze ulaşmasını sağladı (Gümüşoğlu, 2010: 425).

Rüstem Baba, Keşan'da Saroz'a uzanmış hâlde bulunan ve Baba Burnu denilen tepeyi yerleşme yeri olarak seçti. Burası stratejik bakımından Enez yolu ile Balkanlar'a açılan bir gözetleme tepesiydi. Bugün Mecidiye köyü sınırları içerisinde yer alan bu yer için Rüstem Baba ve dervişleri ile Beyköy'ün beyi arasında büyük bir mücadele oldu. Sonuçta Rüstem Baba bu mücadeleyi kazanıp dervişleriyle birlikte bölgeye yerleşti ve tekkesini kurdu (Gümüşoğlu, 2010: 426). Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesi'nin son bölümünde bu olay şu şekilde anlatılmaktadır. Rüstem Baba padişâh tarafından kendisine verilen bölgede bir süre riyâzet yaptıktan sonra tekkesini inşâ etmek amacıyla ağaçları kesmeye başlar. O yörenin beyi bunu duyunca rahatsız olur ve gelip Rüstem Baba'ya kendi bölgesindeki arazide neden bunları yaptığını sorar. Bunun üzerine Rüstem Baba, "Bu yer benim mülkümdür… kılıncım ile feth eylediğim yerdir" cevabını verir (Yıldırım, 2008: 27).

XVII. yüzyıl başlarında Rüstem Baba tekkesinde bir de vakıf kurulduğu tespit edilmektedir (İstanbul Müftülüğü Evkaf Müfettişliği, Defter nr.17, s.50; VGMA, Defter nr.437, s.43.). Aynı yüzyılın sonlarında tekkeye şeyh tayin edilen Mustafa Efendi'nin vazifesini terk etmesi sebebiyle yerine 1702 yılında Derviş İbrahim getirildi (BOA, İE.EV, 34/3861; 35/3998; BOA, AE.SMST.II, 21/2022).

Osmanlı Dönemi şairlerinden Mehmet İzzet Molla XIX. yüzyılın başlarında Rüstem Baba tekkesinin durumu ile ilgili kayda değer bilgiler vermektedir. 1822 yılında Keşan'a sürgün edilen İzzet Molla Rüstem Baba tekkesini ziyaret edip bu ziyaret esnasındaki gözlemlerini "Mihnetkeşan" adlı eserinde şu şeklide anlatmaktadır: "O ulu dergâhı görünce hemen secde ettim. İçeriden iki can gelip bizi karşıladılar. Hemen baş keserek (baş eğerek) ellerini öptüm. Meydan kapısına geldik. Orada mürşidle (tekke şeyhiyle) görüştük. Bana, 'Ey tarîkat yolunun âşıkı safa geldin' dedi. Karşısında durup dinlendim. O, 'Bizde hürmet, saygı meydandadır. Önce o yüce makam görülsün' dedi. Meydan süslü değildi, ama onu manevi değeri süslüyordu. İstanbul'daki dergâhlara benzemiyordu. Mermerleri ayna gibi parlıyordu ve gönül-

leri yansıtıyordu. O sırada tarîkat Pîri (postnişîni) geldi ve şeyh Pîr'e 'destûr' deyip çekildi. O görkemli misafirhâne daire daire idi. Hemen bana gönül açıcı bir hücre açtılar, oraya yerleştim. Bazen ahbaplarla bazen de Baba ile oturduk. Böylece zevk içinde akşam oldu. Bir kalender (Bektaşî dervişi) yemeğin hazır olduğunu haber verdi. Süslü deriden sofra örtüsünü açtılar. Ekmek, kebap, helva çok lezzetli idi. 'Bu gitti. Tanrı daha zenginini versin' diye erenler demine Hû çekildi. Herkes yemekten çekilince ışıklar (genç dervişler) çerağları uyandırdılar. O gece felek de çerağını yaktı. Çevre ışığa boğuldu." (Kazancıgil-Tuğrul, 2006: 99).

O gece tekkede kalan ve sabaha kadar süren muhabbete şâhit olan İzzet Molla sabah Hacı Bektaş Velî'ye hitâp ederek şu mısraları dile getirmişti:

Der-i Hacı Bektaş'a ettim niyaz,
Dedim ey serefraz-i her serefraz
Bu şeb bilmedik kıymet-i nânını,
Diriğ eyleme huvan-i ihsanını
Geçer Hazret-i Mevlana'ya sözün
Mugayir değildir özüyle sözün
Niyaz edip ağladım Hazret'e
Dedi bir kalender gelip İzzet'e
Erenler buyur aşk meydanına
Şu aşıkların bezm-i figanına

Rüstem Baba'nın türbesini de ziyaret eden İzzet Molla onun hayatı ile ilgili de bir şiir kaleme almıştı. Bu şiir Rüstem Baba'nın hayatını şu şekilde anlatmaktaydı:

Sekiz yüz hududunda Rüstem Baba
Kudûm eylemiş Rum'a behr-i gazâ
Horasan ilinden cehl-i bar ile
Gelüb niyet-i kahr-ı küffar ile
Süleyman Paşa ile azm idüp
Beraber o sultanla rezm idüp
İdüp Rumeli ülkesin cay-ı gâh
Bina eylemişler birer hânigâh.

Rüstem Baba'nın kerâmetlerini de uzun uzun anlatan İzzet Molla, tekkenin mutfağını da ziyaret etmiş, nimetler hazinesi olan tekke mutfağında çok büyük bir kazan görmüştü. Molla mutfağı o kadar beğenmişti olmalı ki "Az kaldı, oraya postu serip dost dost diye dış âlemden ilişkimi kesecektim" demektedir (Kazancıgil-Tuğrul, 2006: 100). Bu bilgiler kapatılmadan hemen önce tekkenin canlı halini yansıtmaktadır.

Bektaşî tekkeleri dervişlerin gönüllü olarak çalıştıkları, hayvancılık ve tarımla uğraşılan, hem üretim hem de eğitim merkezleriydi. Bu merkezlerde büyük ahırlar ve erzak depoları da bulunurdu. Rüstem Baba tekkesi Bektaşîliğin yasaklandığı 1826 tarihi öncesinde bölgenin en zengin tekkesiydi. Zîrâ tekke 20 Haziran 1831 tarihinde kapatılıp mal varlığı müsadere edildiğinde 7.522,5 dönüm araziye sahipti. Ayrıca tekkenin 2 adet su değirmeni, çok sayıda odası, mutfağı, kileri, ambarı, 5 adet ahırı, büyük bir samanlık ve 2 adet sayesi mevcuttu. Tekke kapatılıp faaliyetlerine son verilirken bu emlak ve eşyası müsâdere edildi. Bu mülkler yıllık 2.750 kuruşa iltizama verildiyse de iltizam bedellerinin tahsil edilememesi sebebiyle satışa çıkarıldı. Yapılan açık artırma sonucunda bu mülklere önce 20.700 kuruş verildi, daha sonra bu fiyat üzerine 300 kuruş ilave edilerek 21.000 kuruşa satıldı. Bu arada tahsil edilmeyen 1826-1830 yılları arasındaki iltizam bedellerinin kimlerin elinde kaldığı araştırılarak teslim alınması ve hazineye gönderilmesi istendi (BOA, MAD, 9774, s.125-126, 138; BOA, EV.MH, 2013/82; VGMA, Defter nr. 987, s.182). Bunlarla birlikte yine Rüstem Baba tekkesinde zapt edilen eşyalar 22.020,5 kuruşa satılıp bu meblağ hazineye aktarıldı (BOA, MAD, 9771, s.45).

Bu işlemler gerçekleştirilirken Rüstem Baba tekkesi yıktırılıp kalan bölümleri medreseye çevrildi (BOA, MAD, 9771, s.8). Ancak bu arada ulemadan Hacı Ömer isimli bir zat Rüstem Baba tekkesinin kendi üzerine tevcih olunduğu iddiasında bulundu. Bunun üzerine medreseye çevrilen Rüstem Baba tekkesi ile aynı bölgedeki Evhad Baba tekkesine ulemadan ve Sultan Mehmet Han Camii dersiamlarından İspirli Hoca İbrahim Efendi'nin tayin edildiği bildirildi (BOA, MAD, 9774, s.59-60; VGMA, Defter nr.287, s.45; nr.725, s.514).

20 Haziran 1831 tarihinde yıktırılan Rüstem Baba tekkesinin türbe mahalli bırakılıp buraya Nakşî tarîkatından Osman Efendi türbedar tayin edildi. Bununla birlikte tekke vakfı gelen misafirlere hizmet vermeye devam etti (VGMA, Defter nr.1850, s.212; nr. 864, s.208; BOA, EV.MKT, 1384/98). 1875 yılında türbedarlık Hakkı Efendi uhdesine verilmişse de (BOA, EV.MKT, 874/9) 1878 yılında Osman Efendi'nin çocuksuz olarak vefatı üzerine türbedarlık görevine erbâb-ı ehliyetten ve muhacirlerden İbrahim Efendi getirildi. İbrahim Efendi türbenin ihtiyaçları için 1.000 kuruş nakit vakfedip bundan türbedârlara yıllık 120 kuruş ve tevliyet için 10 kuruş verilmesini, geri kalan gelirin ise türbenin tamiri gibi çeşitli ihtiyaçlar için harcanmasını şart koştu (VGMA, Defter nr.864, s.208; BOA, EV.MKT, 2465/35; 1429/120; BOA, EV.MKT.CHT, 266/41, 113/124, 484/4). Ancak İbrahim Efendi'nin sürekli türbede ikamet edememesi üzerine yerine vekil olarak Nakşi tarîkatından icazetli Hüseyin Dede tayin edildi (BOA, EV.MKT, 1337/125; 1424/91; 1424/134; 1424/140). Hüseyin Dede ilk iş olarak türbenin tamir ettirilmesi isteğinde bulundu (BOA, EV.MKT, 2465/35). Hatta bu sırada İbrahim Efendi'nin Ruz-ı Hızır'da toplanan kişilerin kurban derilerini ve bıraktıkları paraları aldıktan sonra ötede beride

gezerek tekke ve türbenin temizliği ile kandillerin yakılması hizmetlerini yapmadığı, oysa Bektaşî tarîkatından Hüseyin Dede'nin tekkede yaptığı çalışmalarla herkesin hoşnutluğunu kazandığını dile getiren ahali, İbrahim Efendi'nin türbedârlık görevinden uzaklaştırılmasını istedi (BOA, EV.MKT, 1337/60; 1424/91; 1384/98).

Kısa bir süre sonra İbrahim Efendi'nin vefat etmesiyle Hüseyin Dede ile İbrahim Efendi'nin oğlu Osman Efendi arasında şeyhlik mücadelesi baş gösterdi. Osman Efendi babasının vefâtından sonra Rüstem Baba tekkesi postnişînliğine ehil olduğu iddiasıyla görevin kendisine verilmesini istedi (BOA, EV.MKT, 1628/56). Çeltik nahiyesindeki Rüstem Baba tekkesinin bu dönemde muhacirlere kucak açtığı görülmekteydi. Ancak bu durum tekke sakinleri ve kaza ahalisi arasında rahatsızlığa neden oldu. Hüseyin Dede bir arzuhal ile Rüstem Baba türbesinin harap bir halde olduğunu, bu arada türbedârlık hizmetine tayin edilen muhacirlerin kaza ahâlisi tarafından tekkeden uzaklaştırıldığını, ancak kendisinin tayini hakkında yıllardır süren işlemlerin bir türlü tamamlanmadığını bildirip Rüstem Baba türbesinin tamir edilerek türbedarlığının kendi uhdesine verilmesi talebinde bulundu (BOA, EV.MKT, 1471/99; 2464/74). Aynı dönemde Zeliha imzasıyla verilen bir başka arzuhalde ise Rüstem Baba vakfının 6.000 dönüm koru ve 18.000 dönümden fazla arazisiyle mahlul kaldığı, bu arazilerin muhacir iskanına terk edilirse zaten onların idaresine geçmiş olan tekkenin harap olacağı, bu durumun ortadan kaldırılması istendi (BOA, EV.MKT, 1758/57).

Osman Efendi bir süre daha tekke şeyhliği için mücadele verdi (BOA, EV.MKT.CHT, 298/77). Fakat 1900 yılı itibarıyla Rüstem Baba türbesinin fahrî türbedârı olan Lofça muhacirlerinden ve Nakşî icazetli Hüseyin Dede türbedarlığa resmen tayin edildi (VGMA, Defter nr.1850, s.212; BOA, EV.MKT.CHT, 483/68; BOA, EV.MKT, 2558/127; 2464/74; 2585/51). Böylece daha önce Bektaşî olduğu ve Bektaşî tekkelerinin kapatılıp yıktırıldığı gerekçesiyle ataması yapılmayan (BOA, EV.MKT, 1337/60; 1429/120; 1330/8). Hüseyin Dede'nin şahsında Bektaşîler yeniden Rüstem Baba tekkesi ve türbesini idareleri altına almaya muvaffak oldular (BOA, EV.MKT, 1338/42; VGMA, Defter nr. 1850, s.212).

Hüseyin Dede Rüstem Baba türbesine atanmakla birlikte türbe vakfına ait arazilerle ilgili kayıt bulunmadığından herhangi bir müracaatı durumunda bunun dikkate alınması emredildi (BOA, EV.MKT, 3400/69). Kezâ Rüstem Baba tekkesi arazileri üzerinde bir çiftlik kurulmuştu (BOA, DH.H, 3-1/32). Üç bin dönüm arazi üzerinde kurulan bu çiftlik ilk olarak Ermenilerden Sarraf İstefan isimli bir kişinin uhdesine verilmişti (BOA, EV.MKT, 1042/53). Sarraf İstefan idaresindeki Rüstem Baba çiftliği sınırlarının belirlenmesi, vergi meselesi ve dışarıdan müdahaleler gibi çeşitli sorunlar yaşamıştı (BOA, A.MKT.DV, 69/75, 131/45; BOA, A.MKT.UM, 221/48, 308/24, 315/21, 333/36, 533/63, 537/86, 551/15, 561/24; BOA, A.MKT.

NZD, 192/72, 368/77; BOA, A.MKT.MVL, 85/46, 139/70; BOA, A.MKT.MHM, 213/44; BOA, MVL, 414/61, 457/10). Daha sonra İtalya Devleti vatandaşlarından Mösyö Alberto'ya kiralanmış (BOA, DH.MKT, 1136/53), XIX. yüzyıl sonlarında ise muhacirlere tahsis edilmişti (BOA, DH.H, 3-1/32). Bölgedeki Rüstem Baba korusunun ise Manok Hatumyan tarafından tasarruf edildiği görülmekteydi (BOA, DH.MKT, 2430/75; BOA, DH.MKT, 2531/39).

Rüstem Baba tekkesinden günümüze az sayıda mezar taşı kalmıştır. Bu taşların bazıları kırılmış, parçaları sağa sola dağılmıştır. Bu mezar taşları çok bakımsız olduğundan zamanla yazıları silinmiş ve neredeyse okunamaz hale gelmiştir. Okunabilen mezar taşlarına göre burada 1738 tarihli Hacı Mehmed Ali'nin, 1769 tarihli İbrahim Seyfi Baba'nın, 1779 tarihli tekke postnişinlerinden Ali Dede'nin, 1802 tarihli tekke mihmandarlarından Seyyid Yakub'un ve İbrahim Baba'nın, 1813 tarihli Hüseyin Baba'nın ve son olarak 1819 tarihli Derviş Seyyid Ali'nin mezarları bulunmaktadır (Gümüşoğlu, 2010: 428). Tekkenin yakın zamanlara kadar civar köylüler arasında özellikle Hıdırellezler'de ve aşure aylarında bir ziyaret yeri olduğu bilinmektedir.

Evhad Baba ve Erşen Baba Tekkesi

Evhad Baba, Sultan I. Murad döneminde seferlere katıldı. Kosova muharebesinde kerametleri zuhûr ettiğinden Hatice Sultan adına kendisine arazi vakfedildi. Bundan kısa bir süre sonra Evhad Baba'nın vefatı münâsebetiyle mezarı üzerine türbe inşâ ettirildi (Salname-i Vilâyet-i Edirne, 1310: 453-453). 1826 yılında bu tekkenin faaliyetlerine de son verilip mal varlığı müsâdere edildi. Müsadere sırasında Evhad Baba tekkesinin üç oda, bir kiler, bir ahır ve bir samanlık gibi eklentiler ile 106 dönüm tarla, 3 dönüm bağ, 2 dönüm koru ve 1 dönüm bahçeye sahip olduğu, bu itibarla tekkede tarım ve hayvancılık yapıldığı anlaşıldı. Nitekim tekkenin el konulan 57 adet arı kovanına sahip olmasına bakılırsa burada arıcılık faaliyeti vardı (BOA, MAD, 9774, s.125). Müsâdere edilen bu mülkler elde edilen gelir yeni kurulan ordunun masraflarına harcanmak üzere 1827 yılından itibaren iltizama verildi, anacak 1828 ve 1829 yıllarına ait iltizam bedelleri tahsil edilemediğinden bu mülkler satışa çıkarıldı. İlk olarak Evhad Baba tekkesinin eşyaları 398,5 kuruşa satıldı (BOA, MAD, 9771, s.45). Daha sonra yapılan açık artırmada tekke mülklerinden bir kısmına önce 1.400 kuruş teklif edildi. Ardından bu mülkler son meblağa 100 kuruş daha ilave eden ulemadan ve müderrislerden Mustafa Efendi'ye satıldı (BOA, MAD, 9774, s.126). 1839 yılında Evhad Baba tekkesi vakfının hizmet vermeye devam ettiği görülmektedir (BOA, C.EV, 459/23236). XX. yüzyılın başlarında bölgeye bir seyahatte bulunan Hasluck'a göre Evhad Baba tekkesi 1826 sonrası faaliyetlerine tekrar başlamış, özellikle türbe mahalli ziyaret yeri olarak önemini korumuştu (Hasluck, 1928: 25).

Keşan kazasındaki Erşen Baba tekkesi de bir miktar emlak ve eşyaya sahipti. Adı geçen tekke 1826 yılında kapatılıp mal varlıklarının bir kısmı satışa sunulurken veya iltizama verilirken cüzi bir kısmı da buraya atanan türbedâra bırakılmıştı (BOA, MAD, 9771, s.21, 45; 9772, s.142-143; BOA, C.EV, 183/9120).

Keşan'da XX. yüzyıl başlarında bir şeyh ve Arnavut dervişler tarafından idare edilen küçük bir tekke daha faaliyetteydi. Yine Keşan civarında Domuzdere'deki Bektaşî tekkesi bir şeyh ile üç dört dervişin idaresindeydi. Bektaşîler buraya 1836-1839 yılları arasında meydana gelen salgın hastalıkta Çeltik köyü ahalisinin kırıldığı sırada gelip yerleşmişlerdi (Hasluck, 1928: 23-24).

Arız Baba, Kanber Baba ve Gaibler Baba Tekkeleri

Havsa'ya bağlı Tekkeşeyhler köyünde Arız Baba, Kanber Baba ve Gaibler tekkeleri faaliyetteydi (VGMA, Defter nr.725, s.661). Bunlardan Kanber Baba türbesi 1667 yılında ilmiye mensuplarından Vânî Mehmed Efendi'nin burada bazı cahillerin halkı ifsat ettiklerini ve türbeden yardım dileyerek şirke düştüklerini haber vermesiyle yıktırıldı (Mehmed Raşid, 1282: 139-140; Hammer, 1947-XI: 173). Daha sonra tekrar inşa ettirilen Kanber Baba tekke ve türbesi Arız Baba ve Gaibler Baba ile birlikte 1826 yılına kadar faaliyetlerini kesintisiz sürdürdü.

Bu üç tekke zamanla tüm müştemilatıyla kendi kendilerini idare edebilen ve ekonomik açıdan azımsanamayacak miktarda mülklere sahip hale gelmişti. Zîrâ 1826 yılında tekkeler kapatıldığında görevli memurlar onlara ait 1 göz değirmen, 29 bab oda, 13 göz anbar, 4 bab fırın, 3 bab ahır, 3 bab samanlık, 2 bab kiler, 1 adet şırahâne, birer bab köşk, saye ve mutfak, 32 adet arı kovanı, 3-4 ceviz ağacı, 821 dönüm tarla, çayır, koru, bağ ve bahçe müsâdere etmişlerdi (BOA, MAD, 9773, s.272). Bu mal varlıklarının demirbaş olanlarının dışında kalanları harap olacakları endişesiyle Çirmen Sancağı mutasarrıfı Esad Paşa tarafından açık artırma usûlüyle satıldı. Yapılan açık artırmada ilk önce bu mülklere 11.000 kuruş verildiyse de daha sonra Havsa kazası ahalisinden Hasan Efendi 12.000 kuruşla bu mülklere talip oldu. Ancak gelen teklifler bununla sınırlı kalmayıp neticede bu mülkler Seyyid Mehmed Emin ve Seyyid İbrahim Esad kardeşlere 12.100 kuruşa satıldı (BOA, C.EV, 166/8263). 1830 yılında gerçekleştirilen bu satıştan sekiz yıl sonra bu iki kardeş tekkelerin emlakını bu defa 35.000 kuruşa Hacı İsmail isimli bir kişiye satıp bu satıştan ortaya çıkan paranın 5.355 kuruş kadarını hazineye ödemişlerdi (BOA, MAD, 9771, s.45; 9776, s.374).

Bu tekkelerin 1826 sonrası tekrar faaliyete geçirildikleri tespit edilmektedir. 1845 yılında Hacı İsmail'in vefatı üzerine Arız Baba ve Kanber Baba tekkelerine Mehmed Tevfik Bey Baba şeyh tayin edildi. Bu sırada Havsa kazasındaki Gaibler tekkesi de faaliyete geçirilip yine aynı kişinin idaresine geçti (BOA, MAD, 9771, s.45; BOA, EV.MH, 378/112; 636/67). Arşiv kayıtlarından bu üç tekkenin 1846-1860 yılları

arasında yıllık 4.637 kuruş gelirleri bulunduğu tespit edilmektedir (BOA, EV.MH, 791/235; 636/67; 636/106; 636/109; 527/223; 791/108; 791/174; 378/112; 378/113; BOA, EV.SGR, 376/83).

Tevfik Bey Baba, 1890'larda Kırkkilise (Kırklareli) civarında, imam ve muhtarlar tarafından şikâyete konu olacak derecede Bektaşîliği yaymak için çaba harcamaktaydı (BOA, Y.PRK.UM, 27/14; BOA, Y.PRK.SRN, 4/1). Aynı zamanda Mason olduğu da rivâyet edilen ve 1895'te Trablusgarp'a sürülerek bir yıl sonra burada vefat eden (Engin, 2000: 119) Tevfik Bey baba, bu çabalarında gayet başarılıydı. Zîrâ Tevfik Bey Baba, eskiden Şeyh Bedreddin'e mensup olan ve Trakya çevresine yerleşerek yirmi beş kadar köy kuran Amuca kabilesi Türkleri arasında Bektaşîliği yayıp, bu kabilenin birçok efrâdını da kendisine bağlamıştı (Noyan, 2002-V: 180). Ayrıca Tevfik Bey Baba yaptığı girişimlerle, 93 Harbi'nde bölgenin Ruslar tarafından işgali sırasında kiliseye çevrilen ve bir kule yapılıp çan takılan Babaeski'deki Sarı Saltık tekkesinden bu çanı indirtmişti (Engin, 2000: 120).

Bununla birlikte Tevfik Bey Baba, 1893 yılında Edirne valisi vasıtasıyla da şikâyet edildi. Şikâyetin sebebi Tevfik Bey'in Havsa ve Kırkkilise'de Bektaşîliği yaymaya yönelik çalışmalarıydı. Tevfik Bey Baba bölgedeki Ertuğrul köyünü kendisine merkez seçerek bir "cemiyet-i ilhâdiye" teşkil ile Karıncak ve Dede Sancağı gibi çevre köylerde faaliyetlerini sürdürüp bölgenin imam ve muhtarlarına göre ahaliyi iğfal ile sade vatandaşları doğru yoldan saptırmaya çalışmaktaydı (BOA, Y.PRK.SRN, 4/1). Karıncak köyü muhtarı, Tevfik Bey Baba hakkındaki bu iddialara yenilerini ekledi. Ona göre Tevfik Bey Baba, "tarik-i şen'iyye ve mezheb-i bâtıliyyesine" halkı dahil etmekle kalmayıp halktan irşadiye ve kurban adıyla hane başına ikişer lira ile birer koyun toplamıştı. Ayrıca mürşid hakkı diyerek her kişiden sanki resmi vergi gibi yıllık beşer kuruş talep etmişti. Karıncak köyü muhtarının büyük endişeleri vardı. Tevfik Bey'in teşvikiyle "tarik-i müstakimi" terk eden kişiler her gün yalan sözlerle Müslüman ahaliyi alaya almaktaydılar. Durum böyle giderse ileride büyük bir "fenalık ve ihtilal"in meydana gelmesi kaçınılmazdı. Muhtar böyle bir durumda köylerini terk etmeye mecbur olacaklarından Tevfik Bey Baba'nın faaliyetlerinin durdurulmasını ve hakkında kanuni muamelenin yapılmasını istedi (BOA, Y.PRK.UM, 27/14). Bektaşî Şeyhi Tevfik Bey Baba hakkındaki bir başka şikâyetin konusu onun ehl-i sünnet ahâli arasında Caferi mezhebini yaymaya çalıştığına dairdi (BOA, Y.PRK.UM, 28/38). Yapılan bu ihbarlar ve şikayetlerin sonunda Tevfik Bey Baba'nın kimliğinin ve maksadının araştırılması için hususi bir memur sevki, olmazsa Tevfik Bey Baba'nın İstanbul'a getirilmesi istendi (BOA, Y. PRK.SRN, 4/1).

Arşiv kayıtları Tevfik Bey Baba'nın bir süre sonra vefât ettiğini, Arız Baba ve Kanber Baba tekkeleri çiftliklerinin eşi Şemsi Hanım'ın idaresine geçtiğini göstermektedir (BOA, ŞD, 2726/34).

Fülfül Baba Tekkesi

İpsala ilçesinde Fülfül Baba tekkesi mevcuttu. Bu tekkenin de 1826 yılında meydan odası yıktırılarak faaliyetlerine son verilip mal varlığı müsadere edildi (BOA, MAD, 9732, s.5; 9771, s.46, 108; 8248, s.12, 22). Tekke bir miktar tarla, arazi ve bir yel değirmenine sahipti. Yapılan araştırmada bu emlakın yıllık 250 kuruş gelir getirdiği, bu gelirin daha önce İpsala kazasındaki Sultan Murad Camii için ayrıldığı anlaşıldı. Bunun üzerine kaza ahâlisinin de ricâsıyla Fülfül Baba tekkesi emlakından elde edilecek 250 kuruşluk iltizam gelirinin yine bu camiye sarf edilmesi kararlaştırıldı (BOA, MAD, 9771, s.46; 9772, s.143). Bunun birlikte emlakının müsaderesi sırasında tekkenin birer adet menzili, ahırı, harap köşkü, fırını, kileri ve üç göz anbarı ile iki dönüm bağı ve iki dönüm korusu bulunduğu görüldü. Bu mülklerin bir kısmı 420 kuruş peşinat ve aylık 16 akçe taksit ile Seyyid Hasan bin Yunus'a (BOA, MAD, 9732, s.5), kalanı 1.220 kuruş peşinat ve 3 kuruş taksitle Mehmed bin Mustafa ve Hasan bin Yunus'a satıldı (BOA, MAD, 8248, s.12, 22). Böylece Sultan II. Mahmut döneminde bir Bektaşî tekkesinin daha kamulaştırılması söz konusu oldu.

Sonuç

Edirne Bektaşîliğin yoğun olarak faaliyet gösterdiği bir yerdi. Şehrin Türkler tarafından fethiyle başlayan ve ilk olarak Kalenderî tekkeleri kurulan bölgede zamanla çok sayıda Bektaşî tekke ve türbesi de inşa edildi. Böylece Bektaşî faaliyetleri XIX. yüzyıla kadar kesintisiz sürdü. XVII. yüzyılda görülen Hızırlık ve Kanber Baba tekkelerinin kapatılması dışında 1826 yılına kadar bölgedeki Bektaşî faaliyetleri herhangi bir sorun yaşamadı. Ancak 1826 yılında durum değişti. Zîrâ bu tarihte Yeniçeri Ocağı ile birlikte Bektaşî tarîkatı da yasaklandı. Bu süreçte Bektaşî tekkeleri kapatılmakla kalınmayıp pek çok tekke, türbe mahalleri hariç tutularak yıktırıldı. Emlak ve eşyaları müsadere edildi. Edirne ve çevresindeki Bektaşî tekkeleri de yasaktan nasibini aldı. Şeyh Mehmed Halîfe tekkesi gibi bazı istisnalar dışında aşağı yukarı tamamının faaliyetlerine son verildi. Edirne ve ilçelerinde yer alan Gül Baba, Rüstem Baba, Evhad Baba, Erşen Baba, Muhyiddin Baba, Hacı Baba, Arız Baba, Kanber Baba, Gaibler Baba ve Büklüce Baba tekkelerinin eşya ve emlakları müsadere edildikten sonra bu mülkler geliri yeni kurulan ordunun masraflarına harcanmak üzere satışa sunuldu.

Sultan II. Mahmut döneminden sonra 1826 yılında faaliyetlerine son verilen Bektaşî tekkeleri tekrar açıldı. Bu tekkeler 1925 yılına kadar açık kaldı. Edirne ve çevresindeki Bektaşî tekkeleri bölgenin Müslümanlaştırılmasının yanı sıra sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın da merkezi konumundaydılar. Bu fonksiyonlarını Osmanlı Devleti'nin son yıllarına kadar sürdürmüşlerdir. XIX. yüzyıl sonlarında bu tekkeler göçle gelen muhacirlere kucak açtılar ve yerinden yurdundan koparılan insanlara umut kapısı oldular.

Kaynakça

I. Arşiv Belgeleri

A. Başbakanlık Osman Arşivi

BOA, A.MKT.DV, 69/75, 131/45.

BOA, A.MKT.MHM, 213/44.

BOA, A.MKT.MVL, 85/46, 139/70.

BOA, A.MKT.NZD, 192/72, 368/77.

BOA, A.MKT.UM, 221/48, 308/24, 315/21, 333/36, 533/63, 537/86, 551/15, 561/24.

BOA, AE.SMST.II, 21/2022.

BOA, BEO, 1425/106851; 952/71380.

BOA, C.EV, 152/7560; 166/8263; 183/9120; 208/10394; 221/11044; 232/11597; 253/12880; 356/18069; 359/18244; 394/19958; 430/21794; 446/22582; 459/23236; 46/2260; 460/23254; 504/25476; 504/25491; 65/3222.

BOA, C.MF, 106/5257; 184/9157; 61/3045; 63/3139; 95/4739.

BOA, DH.H, 3-1/32.

BOA, DH.MKT, 1136/53; 1491/83; 1517/22; 1574/65; 1595/101; 1937/54; 1941/51; 1976/28; 2430/75; 2531/39.

BOA, EV.HMH, Defter nr.4698, vr.13.

BOA, EV.MH, 1050/211; 1060/54; 2013/82; 378/112; 378/113; 527/223; 636/106; 636/109; 636/67; 791/108; 791/174; 791/235.

BOA, EV.MKT, 1042/53; 1302/122; 1330/8; 1337/125; 1337/60; 1338/42; 1384/98; 1424/134; 1424/140; 1424/91; 1429/120; 1471/99; 1628/56; 1758/57; 1919/52; 1919/80; 2392/114; 2392/67; 2464/74; 2465/35; 2558/127; 2585/51; 2664/33; 2932/67; 3106/92; 3261/89; 3400/69; 3438/17; 3438/62; 3438/63; 351/47; 360/29; 874/9.

BOA, EV.MKT.CHT, 113/124; 113/126; 162/118; 187/85; 266/41; 298/77; 461/46; 483/68; 484/4; 496/91.

BOA, EV.SGR, 376/83.

BOA, EV.THR, 42/89.

BOA, HAT, 294/17515-A; 542/26765.

BOA, HR.TO, 178/77; 179/96.

BOA, İ.DA, 2/23.

BOA, İE.ENB, 7/708.

BOA, İE.EV, 26/3018; 31/3628; 34/3861; 34/3949; 35/3998; 66/7133.

BOA, İE.NF, 1/80.

BOA, MAD, 8248, s.11-12, 21-22; 9732, s.5, 79, 99; 9771, s.8, 19, 21, 45-47, 108; 9772, s.142-143; 9773, s.272, 277; 9774, s.59-60, 125-126, 138; 9776, s.212, 374.

BOA, MD, nr.10, s.145.

BOA, MVL, 414/61, 457/10.

BOA, ŞD, 2726/34; 2982/40.

BOA, Y. PRK.SRN, 4/1.

BOA, Y.PRK.UM, 27/14; 28/38.

B. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Defter nr. 2057, s.28-30, 46, 70, 73; Defter nr. 241, s.258; Defter nr. 242, s.221; Defter nr. 691, s.173; Defter nr. 864, s.208; Defter nr. 993, s.61; Defter nr.1850, s.212; Defter nr.264, s.168; Defter nr.266, s.25, 32, 62; Defter nr.267, s.7; Defter nr.285, s.74; Defter nr.287, s.45; Defter nr.437, s.43; Defter nr.660, s.37, 109, 116, 149, 176, 184, 213, 257; Defter nr.668, s.43, 46, 48, 110; Defter nr.669, s.91, 93, 101, 130; Defter nr.675, s.192, 217; Defter nr.681, s.118; Defter nr.725, s.514, 661; Defter nr.725, s.661; Defter nr.864, s.208; Defter nr. 987, s.182; Defter nr.993, s.61.

C. İstanbul Müftülüğü Arşivi

Evkaf Müfettişliği Defter nr.17, s.50.

D. Milli Kütüphane Mikrofilm Arşivi

Salname-i Vilâyet-i Edirne, Edirne 1309.

Salname-i Vilâyet-i Edirne, Edirne 1310.

Edirne Şer'iye Sicili, nr.138, s.144.

Edirne Şer'iye Sicili, nr.421-422, H. 1283-1285, varak 20a.

Edirne Şer'iye Sicili, nr.423, H.1285-1288, vr.17a.

II. Kaynak Eserler

Beşir Çelebi. (1979). *Karamanlı Hekim Beşir Çelebi'nin Edirne Tarihçesi ve Çirmen Sancakbeği Karaman Beğ*. çev. Ali Gülcan. Ankara.

Çelebizâde Âsım. (1268). *Divân*. İstanbul.

Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zıllî. (1999-2003). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*. III, VIII, VI. haz. Kahraman-Dağlı-Dankoff. İstanbul.

HAMMER, J. Von. (1947). *Osmanlı Devleti Tarihi*. XI. trc. Mehmed Atâ. İstanbul.

HASLUCK, F.W. (1928). *Bektâşilik Tedkîkleri*. trc. Râgıb Hulûsi. İstanbul.

Mehmed Raşid. (1282). *Tarih-i Raşid*. İstanbul.

Otman Baba Velâyetnâmesi (Tenkitli Metin). (2007). haz. F. Kılıç-M. Arslan-T. Bülbül. Ankara.

YILDIRIM, Rıza. (2007). *Seyyid Ali Sultan Velayetnamesi*. Ankara.

III. Araştırmalar

ENGİN, Refik. (2006). "Keşan ve Çevresinde 1877'den Beri Bektaşî Kökenlilerin Yerleşimleri", *Keşan Sempozyumu (15-16 Mayıs 2003) Bildiri Tam Metinleri.* ed. Sibel Turan, Keşan: 195-201.

ENGİN, Refik. (2000). "Tevfik Bey Baba", *Yol*. 5: 119.

GÜMÜŞOĞLU, Dursun. (2010). "Keşan'da Rüstem Baba Dergâhı", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*. 53: 425-430.

KAZANCIGİL, Ratıp-TUĞRUL, Murat. (2006). "Mihnetkeşan'daki Keşan ve Rüstem Baba Bektaşî Dergâhı", *Keşan Sempozyumu (15-16 Mayıs 2003) Bildiri Tam Metinleri*. ed. Sibel Turan. Keşan. 99.

NOYAN, Bedri. (2002). *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik*. V. Ankara.

OCAK, Ahmet Yaşar. (2002): *Sarı Saltık Popüler İslamın Balkanlar'daki Destanî Öncüsü (XIII. Yüzyıl)*. Ankara.

OCAK, Ahmet Yaşar. (1992). Balım Sultan. *DİA*. V: 17-20.

YILDIRIM, Rıza. (2008). "Efsanede Gizli Gerçek: Bir Tarih Kaynağı Olarak Seyyid Ali Sultan Velâyetnâmesi", *Tarih ve Toplum*, 6 (246): 1-43.

YÜCE, Kemal. (1987). *Saltuk-nâme'de Tarihî, Dinî ve Efsanevî Unsurlar*. Ankara.